

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Gynaikes, Mulieres: Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma (FCT-21-16887)	
Feines femenines a la Grècia antiga	
Autoria: Manel Garcia Sánchez	
Traducció	Font
Feines del camp	
assalariada	ἔριθος
segadora	θερίστρια
espigadora	καλαμήτρια
escardadora	ποάστρια
veremadora	τρυγήτρια
Indústria i oficis	
Confecció de vestits	
(Dibuix de Sofia Zarambouka, extret de Ioanna E. Phoca i Panos D. Valavanis, <i>Le monde des vases grecques</i> , Atenes, Kedros Publishers, 1992)	
costurera	ἀκέστρια/ἀνυφάντρια/ἡπήτρια/ράπτρια
tintorera	βάπτρια
teixidora	γέρδιος / καιρωστίς / καιρωτίς / ὑφάντρια / ὑφάντης / ὑφάντρια / ὑφαστρίς
llanera	ἐργαστρίς / ἐριουργός / καιρωστρίς / ταλασιουργός
llanera, filadora, teixidora	ἔριθος
filadora	νηθίς/χερνῆτις

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Feines relacionades amb la confecció de vestits a Cnossos: *e-ro-pa-ke-ja* (?), *ko-u-re-ja* (esquiladora), *ra-pte-ri-ja* (batanera), *a-ra-ka-te-ra* (filadora), *te-pe-ja* (tapissera), *po-ni-ke-ja* (tenyidora de porpra).

Epínetron (f. s. V a. C., Atenes, Museu Arqueològic Nacional): posat sobre la cuixa, ajudava a preparar els fils

Preparació d'aliments

molinera fornera	άλετρις
 <p>(Museu del Ceràmic, Atenes; 69T. MTA10/VII; 543-520 a.C. Fotografia de Carmen Alfaro)</p>	<p>άρτοκόπος/άρτοποιός/σιτοποιός</p>
cuinera	δημιουργός
torradora del cereal	κοδομεύτρια/κοδομή/φρυγανίστρια/φρυγία
molinera	μυλακρίς/μυλωθρίς

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Sabateria	
sabatera	νευροράφος/σκυτοτόμος
Pintura de vasos i terrissaries	
<p>Dona terrissaire (ca. 460 a. C., Milà, Col. Torno. De <i>Annali</i> 1876, d-e) Terrissaira esclava (<i>ke-ra-me-ja</i>; KN Ap 639) a la Creta Minoica (Cnossos).</p>	
Indústria de l'ivori	
Esclaves no gregues -meònies i càries- que tenyeixen de porpra l'ivori (Homer, <i>Ilíada</i> IV, 141-142)	ὡς δ' ὅτε τις τ' ἐλέφαντα γυνή φοίνικι μήνη Μηνίς ἢε Κάειρα παρήϊον ἔμμεναι ἵππων
Metal·lúrgia	
dauradora (inscripció: BCH XIII (1889), p. 77)	χρυσώτρια
Diodor de Sicília parla de dones treballant a les mines d'or a Egipte, Aràbia i Etiòpia, però no hi ha constància de treball femení a les mines de Grècia. La no documentació de treball femení a indústries de suports d'escriptura - animals, vegetals o lítics-, olis, treball de la pedra, etc. no és una prova que no hi hagués dones que treballessin en aquests sectors.	
El món del comerç	
Venedores de comestibles i begudes	
venedora (en especial de vi; però <i>vid.</i> Aristòfanes, <i>Plutus</i> 1120)	καπηλίσ
hostalera	πανδοκεύτρια
venedora de sal	ἀλόπωλις
venedora de farina	ἀλφιτόπωλις

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

venedora de pa	άρτόπωλις
venedora de figues	ίσχαδόπωλις
venedora de verdura	λαχανόπωλις/λαχανοπωλήτρια
venedora de ?	λεκιθόπωλις
venedora de mel	μελιτόπωλις
venedora de fruita	όπωρόπωλις
venedora de llegums	όσπρεόπωλις
venedora de sèsam	σησαμόπωλις
<i>Ningú no ha vist mai una cuinera, ni certament una peixetera</i> (Ferècrates fr. 70 Kassel-Austin; Ateneu, <i>Sobre les dones</i> , XIII 612B)	αὐτίκ' οὐδεὶς οὔτε μαγεΐραιναν εἶδε πώποτε οὔτε μὴν οὐδ' ἰχθυοπώλαιναν.
Propietàries d'un taller d'àmfores	
<p>Existeixen segells sobre nanses d'àmfores ròdies (més de cinc-cents) que ens informen sobre dones propietàries de tallers d'àmfores o terrisseries.</p> <p>Els noms d'aquestes dones són: Διοδωρώ, Διόκλεια (<i>IG XII 1, 1283 Rodes</i>), Ἡρακλειτώ, Καλλιῶ, Κληνώ, Νανίς, Νεμοννιώ, Νικαγίς (<i>IG XII 1, 1360 Rodes</i>), Τιμώ I (<i>IG XII 1, 1402 Rodes</i>) i Τιμώ II. És probable que en el dret de successió de l'illa de Rodes existís la possibilitat de què les dones heretessin el patrimoni familiar. Segells de Τιμώ han estat trobats, entre d'altres indrets, a la Mar Negra i, en terres catalanes, a Empúries (n^o inv. 1672), dades que donen una informació eloqüent sobre l'abast dels intercanvis internacionals del vi rodi transportat en les àmfores fabricades cap al 180 a. C. al taller d'aquesta dona ròdia.</p> <p>A banda dels segells rodís, fins al dia d'avui, només ens han proporcionat noms de dones tretze segells de lectura directa i retrògrada de Milet i de finals del segle III o principis del segle II a. C., amb el nom de dona Αὔξησις o Αὐξησίς; alguns segells de Cos amb el nom de dona Νικασώ, de finals del segle II o principis del segle I a. C.; i entre els segells d'àmfores brindisines ha aparegut una dona anomenada Δωσώ (<i>IG XIV, 2393, 225</i>).</p> <p>Bibliografia: Manel García Sánchez, "Epigrafía anfórica griega de Empúries", <i>Pyrenae</i> 30 (1999), pp. 223-242 (p. 235 s.). Manel García Sánchez, "Les femmes et les amphores: épigraphie amphorique rhodienne et histoire de la femme dans le monde hellénistique" <i>BCH</i> 132.1 (2008), pp. 283-310. Manel García Sánchez, "Les dones, les àmfores i la història de la dona en època hel·lenística", en J. Zaragoza Gras i G. Fortea Domènech (eds.), <i>ΓΥΝΑΙΚΕΣ/Mulieres. Mirades sobre la dona a Grècia i a Roma</i>, Tarragona, Arola Editors, 2012, pp. 107-129. M . P. Nilsson, <i>Timbres amphoriques de Lindos</i>, Copenhague, Bulletin de l'Académie Royale des Sciences et des Lettres de Denmark, 1909, pp. 56-71.</p>	

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

R. Van Bremen, <i>The Limits of Participation. Women and Civic Life in the Greek East in the Hellenistic and Roman Periods</i> , Amsterdam, J.-C. Gieben Publisher, 1996, pp. 266-267.	
Venedores de vestits	
venedora de vestits (<i>I. G. II3, 3650; Dittenberger, Sylloge2, 900</i>)	ιματιόπωλις
Venedores d'articles de luxe i sacrifici	
venedora d'encens	λιβανωτόπωλις
venedora de perfums	μυρόπωλις
venedora de porpra	πορφυρόπωλις
venedora de corones	στεφανόπωλις/στεφανοπωλήτρια
trenadora de corones	στεφανοπλόκος / στεφανηπλόκος / στεφηπλόκος
venedora de cintes	ταινιόπωλις
D'altres	
venedores de tot tipus d'articles	γελγόπωλις/παντόπωλις
venedora d'estopa	στιππειόπωλις
<i>Si hom vol anomenar mercat de les dones (ἀγορά γυναικεία) un indret on es venen articles per a les dones (γυναικεία σκεύη), hom podrà trobar aquest nom a les Συναριστώσαι de Menandre</i>	
(Pòl·lux X, 18; cf. Teofrast, <i>Characters</i> II, 9 i XXII, 10; Menandre fr. 390 K.-Th) *potser era un mercat on es podrien comprar, a més a més d'articles considerats femenins, també esclaves.	
Llevadores i metgesses	
llevadora	μαῖα
D'altres denominacions que trobem en els textos hipocràtics per referir-se a les llevadores són: ἀναγέτρια, ἀναγετρίς, ἀκέστρια, ἀκεστρίς, ἰάτραйна, ἰάτρια, ἰατρίνη, ἰατρόμαια, ἰατρός, μαιεύτρια, i també ἡ ἐκσαφάσσοῦσα, παραφάσσοῦσα (sc. γυνή).	
Per a operacions quirúrgiques complicades: ὀμφαλητόμος, ὀμφαλοτόμος, ἡ ταμοῦσα (sc. γυνή).	
Qualitats d'una bona llevadora segons Soranus d'Efes al seu tractat de ginecologia <i>Περὶ Γυναικείων Παθῶν</i> (s. II):	
<i>La persona apta posseeix una instrucció elemental, un esperit viu, memòria, ganes de treballar, discreció; en general, li cal una sensibilitat viva, membres ben proporcionats, robustesa; alguns autors reclamen també dits llargs i fins, amb les ungles curtes (...). És una dona vigorosa per les feines que li escauen, però no necessàriament jove com reclamen alguns</i>	ἐπιτήδειος δὲ ἐστὶν ἡ γραμμάτων ἐντός, ἀγχίνους, μνήμων, φιλόπονος, κόσμιος, καὶ κατὰ τὸ κοινὸν ἀπαρεμπόδιστος ταῖς αἰσθήσεων, ἀρτιμελῆς. εὐτονος: ὡς δ' ἔνιοι λέγουσι καὶ μακροὺς καὶ λεπτοὺς ἔχουσα τοὺς τῶν χειρῶν δακτύλους καὶ ὑπεσταλκότητας ταῖς δαξι τοὺς ὄνυχας (...) μᾶλλον γὰρ τοῦτο τετοχκυΐας, εὐτονον δὲ διὰ τὰς ὑπουργίας, καὶ

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

<p>(...) <i>Cal que sigui temperada i sòbria en qualsevol situació, perquè hom no sap mai l'hora a la qual pot ser reclamada a la capçalera de pacients malalts en mala hora; el seu caràcter és reservat perquè ha de compartir els secrets honestos de les persones; no ha de desitjar els diners, la qual cosa evita que es presti a administrar un abortiu pel guany; no és supersticiosa, i un somni, presagis, pràctiques secretes, tals rituals vulgars, no li faran desatendre el que és útil. Li caldrà també conservar a les seves mans la suavitat, evitant el treball de la llana, que les pot tornar aspres</i> (Soranus, <i>Ginecologia</i> I, 2-3).</p>	<p>οὐ πάντως νέαν ὡς φασί τινες, καὶ γὰρ νέα τις ἄτονος καὶ οὐ νέα τοῦναντίον εὐτονος, σώφρονα δὲ καὶ νήφουσαν ἀεὶ διὰ τὸ ἄδηλον τῶν πρὸς τὰς κινδυνευούσας μετακλήσεων, ἤσυχον δὲ ἔχουσαν θυμὸν ὡς πολλῶν τῶν ἐν τῷ βίῳ μυστηρίων μετέχειν μέλλουσας, ἀφιλάργυρον ὡς μὴ διὰ μισθὸν κακῶς δοῦναι φθύριον, ἀδεισιδαίμονα χάριν τοῦ μὴ δι' ὄνειρον ἢ διὰ κληδόνας ἢ συνηθές τι μυστήριον καὶ βιωτικὴν θρησκείαν ὑπεριδεῖν τὸ συμφέρον.</p>
<p>metgessa</p>	<p>ιατρός (ή), ιάτρεια, ιατρίνη, ιατρείνη, ιάτραινα, ειατρείνη</p>
<p>Segons la tradició, la primera metgessa va ser Hagnodice (Higini, <i>Faules</i> 274), a l'Atenes del segle IV a. C. Aleshores, l'ofici de metgessa estava prohibit i moltes dones preferien morir per pudor abans que deixar-se visitar per un home. Això va impulsar Hagnodice, disfressada d'home, a estudiar medicina a l'escola d'Heròfil. Si bé les seves pacients sabien que era una dona, no així els seus companys de professió, que un cop assabentats del seu sexe la van denunciar. Hagnodice va haver de fer pública la seva condició de dona i va ser acusada per haver exercit de metgessa estant prohibit per la llei. Un cop absoluta, l'exercici de la medicina va ser autoritzat a les dones, que van començar a especialitzar-se en malalties femenines.</p>	
<p>Coneixement de remeis i sortilegis (φάρμακα): Agamedea (Homer, <i>Ilíada</i>, XI, 740) i Polidamna i Helena (Homer, <i>Odissea</i>, IV, 226)</p>	
<p>Sobre l'aptitud de les dones per a la cura dels malalts i malaltes (Xenofont, <i>L'economia</i>, VII, 37; Demòstenes, <i>Contra Neera</i> 56)</p>	
<p><i>Fanòstrate, llevadora i metgessa (μαῖα καὶ ἰατρός), reposa aquí. No va fer mal a ningú, però la seva mort significà per a tothom una gran pèrdua</i> (IG. II³, 2343).</p>	
<p>Dides</p>	
<p>alletament</p>	<p>τίτθη</p>
<p>educació i cura de nens i nenes</p>	<p>τροφός</p>
<p><i>La dida Mèlite, filla de l'ἰσοτελής Apol·lodor. Aquí la terra cobreix la bona dida d'Hipòstrat : encara ara et trobo a faltar i mentre vas viure jo t'estimava, dida, i encara ara, mentre ets sota terra, jo et venero i t'honoraré mentre visqui i sé que gaudiràs sota terra dels més grans honors de Persèfone i Plutó, si és que els bons són recompensats</i> (IG. II³, 2729)</p>	

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Feines domèstiques	
Neteja i ajuda de cambra	
serventa de confiança	ἄβρα/ἄβρα
la que posa unguents, massatgista, entrenadora (Lys.Fr.88S)	ἀλείπτρια
banyista	βαλανίς/βαλάνισσα/βαλανεύτρια
ajuda de cambra	θαλαμηπόλος/κομμώτρια/κουρεύτρια/κουρίς
perruquera	κομίστρια
dona de la neteja	ταμία
sacerdotessa ajuda de cambra d'una sacerdotessa mare (IG.V I, 248 i 249 Boeckh CIG 1466 i 1467)	ὑποστάτρια
Heteres	
hetera	πόρνη/πορνίδιον/ἑταιρα (aquest darrer el més usual des d'Heròdot)
Altres denominacions per a hetera: ἀπόφαρσις, δεικτηρίας, δημιουργός (γυνή), δημία, δρομάς, γεφυρίς, κάπραινα, κασαλβάς, κασάλβη, κασαύρα, κασωρίς, κορίσκη, λεισιτός, λεωφόρος (γυνή), λωγάς, μαχλίς, παιδίσκη, πανδοσία (γυνή), περίπολις, πορνεύτρια, πῶλος (Ἄφροδίτης), σκαμμάς, σποθησιλαύρα, στατή, στεγίς, τεγίτις, χαμαίτυπη, χαμεταιρίς.	
dones músic	μουσουργοί
Xafarderes i alcavotes	
d'enllaços il·lícits	μαστροπός/μαυλίστρια/προαγωγός
d'enllaços legítims entre dones nascudes lliures	προμνήστρια/προξενήτρια
Comentari:	
<p>Pel que fa a la posició social de les dones treballadores, és possible que les dones que treballaven al camp no fossin esclaves, però sí dones de condició molt humil. Si passem al treball en tallers o a la indústria, és possible que després de les Guerres del Peloponnès moltes dones intentessin guanyar un sou amb les feines tèxtils, i que havia dones lliures treballant en aquest sector es podria deduir d'un passatge de Pausànias sobre la indústria tèxtil a Patras (Pausànias VII, 21, 14). Contràriament, pel que fa a les feines de la preparació de comestibles, sembla ser que les dones lliures només les van exercir en condicions excepcionals. Així doncs, les dones lliures no van constituir la mà d'obra majoritària de la indústria o dels tallers.</p> <p>Si passem al comerç, a les comèdies d'Aristòfanes trobem moltes dones venent al detall, i un dels exemples més explotats per la comèdia va ser el cas de la mare d'Eurípides, segons Aristòfanes una verduaire (Aristòfanes, Acarnesos 478; Cavallers 19; Tesmofòries 387, 456; Granotes 840). Així mateix, és possible que en condicions difícils fossin moltes les dones lliures que vendrien productes al mercat, com es documenta al discurs LVII de Demòstenes.</p>	

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Pel que fa a les llevadores i metgesses, tot fa pensar que eren de condició lliure, mentre que la de dida és possible que fos una feina més pròpia d'esclaves, tot i que en èpoques difícils hi hagués dones lliures que oferissin aquest servei (Demòstenes LVII, 35 i 45; Dió Crisòstom IV, 74).

Les feines de neteja i ajuda de cambra eren pròpies d'esclaves, mentre que entre les heteres trobem dones lliures, esclaves i llibertes (Demòstenes, Contra Neera). Tot fa pensar, d'altra banda, que les alcavotes no eren de condició lliure.

Les restriccions a Atenes perquè els estrangers accedissin a la propietat de la terra fa que no trobem dones estrangeres treballant al camp. Si passem a l'àmbit del comerç és possible que hi haguessin dones metèques, i pel que fa a les dides sabem que a Atenes les espartanes eren molt buscades. Entre les heteres hi havia també estrangeres, tot i que no sabem si lliures, i a la Suda llegim que les dones músic eren bàrbares (βάρβαροι γυναῖκες).

També trobem en tots els sectors, tret de l'agricultura i entre les metgesses, dones afranquides. Pel que fa a les esclaves, a l'agricultura segurament hi havia ben poques, cap entre les metgesses, i trobem esclaves al comerç treballant a compte del seu amo i esclaves heteres als prostíbuls i segurament entre totes les dones músic.

Si tractem la situació financera de les dones, el que impulsà la majoria d'elles a treballar o fer-se hetera no va ser cap aspiració a la igualtat envers els homes -els grecs i les gregues no sabien pas què era el feminisme-, sinó que va ser la pobresa el que les impulsà, tot i que tot fa pensar que les llibertes cerquessin en els negocis un medi de subsistència. La viduïtat i l'orfanat també obligava moltes dones a haver de treballar.

Finalment, el judici dels homes sobre les feines femenines va ser divers. Si el treball de la llana sempre va ser vist com una escola de virtut, per contra, les dones que es dedicaven al comerç estaven mal vistes, tot i que de fet el comerç no va ser mai una feina amb una bona reputació entre els grecs. Les llevadores eren ben vistes, pensem en Fenàrete, la mare de Sòcrates (Plató, Teetet 149A), i les dides i heteres gaudien d'una gran estima.

Bibliografia:

Carmen Alfaro (ed.), "Dossier: Mas allá de la *Labor matronalis*. Aspectos del trabajo profesional femenino en el mundo antiguo", *Saitabi* 49 (1999), pp. 205-359.

Athéna Dimopoulou, "*Medica, obstetrix, nutrix*: les femmes dans les métiers médicaux et paramédicaux dans l'antiquité grecque et romaine", a Carmen Alfaro (ed.), pp. 273-287.

E. Guillaume, "*ἀγορά γυναικεία*", s.v. "Agora", Daremberg-Saglio, Ia, p. 151.

Pieter Herfst, *Le travail de la femme dans la Grèce ancienne*, Nova York, Arno Press, 1979 (Utrecht, 1922).

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Claude Mossé, "Le travail des femmes dans l'Athènes de l'époque classique", a Carmen Alfaro (ed.), pp. 223-227.

M. van Effenterre, "Le travail professionnel des femmes dans la Crète antique. Époques protohistorique et archaïque", a Carmen Alfaro (ed.), pp. 215-222.